

The network economy, labor market, transformation of sociability and communication sphere as social contexts of network society have been considered in this paper

The keywords: globalization, information and communication technologies, communication, cultural social movements, network architecture.

УДК 7.01

Ю.А. Черняк

ФІЛОСОФІЯ ТА ПРАКТИКА СМІХУ В АНТИЧНІЙ ЕСТЕТИЦІ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена розгляду античної філософії в контексті дискурсу комічного. Доводиться, що обґрунтування категоріального статусу останнього в античній естетиці стає можливим лише в логіці космоцентризму.

Ключові слова: філософський жарт, комічне, сміх, гумор, іронія, сарказм.

Вступ

Починаючи з доби Античності сміх знаходить свою фокусопильну увагу філософії. Про сміх пишуть, хоча і не систематично, але практично всі видатні представники різних філософських напрямів від Аристотеля до сучасних постмодерністів. Це говорить про значимість об'єкта дослідження, який знаходиться на перетині різних наук і здатен дати новий, оригінальний поворот думки, привести до кращого розуміння сутності людини. Сміх є невід'ємною частиною людського життя, екзистенціалом, що виражає корінну сутність його буття в культурі. Актуальність теми дослідження визначається відкриттям нових можливостей для розуміння сміху, що входить у простір естетики та стає предметом теоретичного осмислення, поглиблюючи й розширюючи весь діапазон дослідження сміхової культури.

Аналіз досліджень і публікацій

Аналізувати сміх розпочинають в Античності. До нас дійшов так званий «Роман Гіппократа», в якому лікар описує сміх Демокріта. Причини, що викликають сміх, виявляли в своїх працях Платон («Філеб») та Аристотель («Поетика»). Цицерон створив першу класифікацію прийомів дотепності. Антична традиція також залишила по собі міф про існування загубленої другої частини «Поетики» Аристотеля, присвяченої, нібито, аналізу комічного. Припускають, що короткий конспект загубленої частини міститься у «Трактаті Коіслінія» (Tractatus Coislinianus), датованому X століттям. Його концепція та термінологія перегукується з «Поетикою» аж до повних паралелей між двома текстами. Серед сучасних дослідників темою античного сміху займалися Лосев О. Ф., Борев Ю. Б., Федь М. М., Ярхо В. Н., Сичов А. А., Рюміна М. Л., Чернявський М. Н., Боннар А. та ін.

Постановка завдання

Сучасний американський дослідник гумору Дж. Моррілл у своїй статті «Philosophy of Humor» стверджує, що філософи замало уваги приділяли темі сміху. Дві речі дивують автора: по-перше, як мало, починаючи від античних часів і аж до XX ст., філософи писали про гумор та сміх (на думку вченого, першою ґрунтовною філософською працею був «Сміх» А. Берґсона). По-друге, переважна більшість філософських коментарів стосовно сміху має негативний характер. Розглядається, вважає Дж. Моррілл, глузливі, зневажливі сміх, але ігнорується при цьому комедія, дотепи та жарти [1].

Враховуючи такий погляд на стан розробки питань сміху в філософії, ми прагнемо показати, що вже за часів Античності ця тема займала важливе місце у філософських колах. В античній культурі ставлення до сміху було дуже позитивним, йому відводилась почесна роль у житті людини та суспільства. А тому і зв'язок філософії зі стихією комічного був досить тісний як у теоретичній, так і в практичній діяльності.

Мета статті полягає у дослідженні античної філософії з точки зору її взаємозв'язків із дискурсом комічного. Естетична репрезентація сміху (у вигляді художніх практик та теоретичних рефлексій) розглядається одночасно в якості предмету дослідження та засобу філософування античних мислителів.

Основна частина

Практика сміху у філософії. Коли ми знайомимось із античною філософією через «сухий», системно-логічний та послідовно-історичний опис, то, вочевидь, втрачаємо дещо важливе та цінне для розуміння даної епохи. Адже вона не являла собою академічного теоретизування, а виступала способом життя. Ми не бачимо в Античності протиставлення сміху та мудрості, але бачимо їх гармонічне поєднання.

Філософські пародії Ксенофана. Філософський жарт, або філософську пародію, – жанр, що перебуває на межі серйозно-жартівливого, – ми вперше спостерігаємо у давньогрецького поета-гумориста, сатирика та філософа Ксенофана. Він нещадно висміює грецьку релігію, міфологію, народні ідеали та мораль, насміхається над культом фізичної сили та краси. А головне, його глузливий тон нерідко спрямований на погляди філософів та поетів. За словами О. Маковельського, жарти та глузування Ксенофана зачіпали «усі святині еллінського світогляду» [2, с. 87]. Глузливий тон «настільки є сильним і таким характерним для нього, що ми не знаємо, як належить поставитися до його фізичних теорій. Здається, що це лише пародія на наукові пояснення, дані попередніми йому мислителями. В них, здається, малося наувазі лише висміяні наукові теорії попередників. Проте не виключено можливість, що ці химерні побудови мали у Ксенофана серйозне значення» [2, с. 88]. Так, наприклад, усе своє життя поет-сатирик провів у мандрах. Він невтомно переходив з одного міста в інше, а в підсумку став першим мислителем, який заперечив рух у світі. Чи не виглядає це як глузування гумориста над самим собою?

Насмішувата манера Ксенофана дуже добре гармонізує і з його загальним скептичним настроєм. Його думки часто пронизані дотепами та мають їдке, жартівливе забарвлення. Саме таке поєднання серйозного та смішного, в якому одне доповнює інше, створюючи кращі умови для сприйняття сказаного, можна назвати філософським жартом. І саме Ксенофан втілює у життя цей особливий жанр філософування, який можна споглядати у центральних положеннях мислителя, фрагментах бесід та уривках зі свідчень про його життя.

Сміх Демокріта. Якщо Ксенофану ми приписуємо «філософський жарт», то наступному представнику був властивий скоріше «філософський сміх». Втіленням гармонічного поєднання філософії та сміху стало життя Демокріта. Причини невпинного сміху мудрого абдеріта описані в так званому «Романі Гіппократа», де він носить світоглядний характер і має за свій предмет людське життя та всі порожні людські страхи, сподівання, пов'язані з богами та загробним життям. Жителі міста Абдер були дуже схвильовані поведінкою свого співвітчизника, який постійно сміявся. Вирішивши, що той втрачає глузд, вони пишуть листа Гіппократу і запрошують його вилікувати філософа. В розмові з лікарем Демокрит обґрунтовує сміх як деяку духовну настанову людини. Він сміється над дрібними людьми, над їхніми турботами: «В яких тільки змінах і в яких нещастях не живуть вони: не маючи багатства, вони прагнуть до багатства; володіючи ним, вони його переховують, витрачають. Я сміюся над їхніми невдачами, я регочу над їхніми негараздами, бо вони переступають закони істини, змагаючись у ненависті один проти одного; вони сваряться з братами, батьками, співвітчизниками, і це через ті володіння, над якими ніхто по смерті не залишиться господарем» [3, с. 327], – каже філософ. Окрім цього, він вважає веселий стан справжнім, достовірним станом людської душі. Після таких слів Гіппократ повідомляє абдерітам, що їхній філософ цілком здоровий, мало того, він є наймудрішою людиною і єдиний здатен зробити мудрими людей. Причиною ж сміху виявляється безцільність людських вчинків. Адже те, що здається важливим, життєво необхідним, те, заради чого зраджують друзів і порушують закон, за Демокритом, – усього лише пустота, що прикривається значущістю. Ось у такий спосіб сміх стає знаряддям мудреця проти всього показного та облудного, дією, що викриває вдавані аксіоми побутового життя.

Комізм у софістиці. Схожу мету, а саме викриття вдаваних аксіом за допомогою сміху, ми можемо прослідкувати також у софістів. Зв'язок комічного з софістикою помітив та описав у своїй роботі «Природа сміху» А. Сичов. В існуючих трактуваннях софістичної філософії, як правило, не береться до уваги саме сміховий елемент. Але будь-який софізм формально являє собою обман та шахрайство. Так, наприклад, софізм «Роги»: що ти не втрачав, ти маєш; ти не втрачав рогів, отже, ти рогатий. Важко уявити собі людину, яка після розмови із софістом серйозно повірила б у те, що вона має роги. А тому логічно було б припустити, що софізм, перш за все – жарт. Обман не може бути його метою, оскільки будь-яка мисляча людина винесе з розмови із софіс-

том скоріше впевненість в істинності того, що заперечується. «Однак цей жарт, як і будь-яка інша форма філософського сміху, ставить низку серйозних світоглядних проблем, в тому числі питання про адекватність повсякденної мови опису світу, про відповідність буденного знання реальності, про центральне місце людини в світі, про неможливість існування раз і назавжди даної та незмінної істини. Інакше кажучи, метасофістики – це сміх, який відкидає самовдоволення помилкового всезнання і затверджує необхідність постійного інтелектуального напруження для розуміння мінливої і парадоксальною дійсності» [4, с. 152].

Іронія Сократа. Узв'язку з темою комізму в філософії неможливо оминати іронію Сократа, яка народилася від любові до мудрості і була спрямована на збудження цієї любові. Саме іронія разом із цілющою системою метафор, які застосовує Сократ, наближає світ, щоб його безбоязно вільно досліджувати. Вона стала характерною рисою діалектичного методу філософа, його способу ведення діалогу та пошуку загальних визначень. Спрямована проти духу псевдoserйозності, проти сліпого поклоніння традиції та різного роду хибним авторитетам. Що не означало відмову Сократа від серйозного та значного, але було заклик до достовірного. Іронія Сократа – це дещо більше, ніж просто іронія. Вона мала на меті не лише викрити та знищити, але й допомогти людині вивільнитися, стати відкритою до істини. Це приховане глузування над самовпевненістю тих, хто вважає, що багато знає. Вдаючи із себепростака і ставлячи питання, Сократ позбавляв самовпевненість співрозмовника, який «багато знає», виявляючи суперечити у його судженнях, невідповідність між вихідними засновками і кінцевими висновками.

Сарказм кініків. Сміхова стихія досить сильно проявляє себе в кінізмі, засновником якого вважається учень Сократа Антисфен. Філософ перейняв від учителя віру в іронію, гумор, сарказм та їх дієвість у зміненні людини та суспільства на краще. Але, на відміну від іронії Сократа, який висміював усе помилкове та псевдoserйозне, іронія кініків перетікає у сарказм, скандал, повну зневагу до всіх звичаїв та норм поведінки. Кінізм, перш за все є негативною філософією, що заперечує цінності та ідеали античного соціального устрою. А відкритий сатиричний сміх виступає його стрижнем. Серед найвідоміших кініків можна назвати ім'я Діогена, який прославився не лише тим, що жив у діжці, але й своєю дотепністю та їдким сарказмом. Про нього склали легенди як про філософа, що своїм сміхом руйнував соціальні підвалини. Про Діогена із Синопи розповідають, що одного разу «він зустрів Платона, коли їв сушений інжир, і сказав йому: візьми й ти участь!» Той узяв та й з'їв, на що Діоген відповів: «Я сказав: візьми участь, але не говорив: поїж» [5, с. 222]. Варто нагадати, що вираз «брати участь» узятий із Платонових вчень про ідеї та «причетності» до них конкретних речей. У такий спосіб, Діоген несмішливувато дав зрозуміти, що така «причетність» є лише пустим словом. Схожих історій, де Діоген у черговий раз підіймає на сміх співрозмовників, ми можемо віднайти чимало. Мені припущення «Продаж Діогена» розповідає, що коли Діоген потрапив у полон і був виведений на продаж, то на

питання: що вінуміє робити? філософ відповів: «Володарювати людьми». – І попросив речника: «Оголоси, чи не хочеш то купити собі хазяїна?» [5, с. 223].

Постать Меніппа в межах нашої теми теж видається цікавою. Саме його прозвали «творцем серйозно-смішного» за рідкісне вміння говорити про важливі речі з жартами. Утрадиційні філософські жанри – діалогіст – Меніппівський сміх, гострослів'я, вигадку. Саме з нього розпочинається наскрізна літературно-сміхова традиція, що веде до римської сатири, праць Лукіана та візантійського серйозно-сміхового діалогу.

Очищення сміхом Аристофана. Ще одним практиком сміху можна назвати «батька комедії», видатного давньогрецького поета і драматурга Аристофана. Струнку систему поглядів на комічне можемо встановити, переглянувши комедії автора, які в першу чергу мають для нього суспільне значення. Комедійний сміх – це руйнування ілюзорного заради побудови ідеального суспільства. Отже, сміх у Аристофана виступає потужним засобом на шляху до високої мети. А такою метою виступає своєрідний комічний катарсис, який виражається в очищенні, вивільненні від ілюзії. Аристофан закликає людей не вірити оманливим промовам та безсоромним лестоцям політиків, покладатися на власний розум, шукати правду і відрізати її від політичної та повсякденної демагогії. Того справжній, істинний сміх розуміється як сміх над брехнею, засіб відновлення істини.

Інший різновид сміху, який присутній у комедіях, – радісний. Це – сміх людини щасливої від того, що вона живе на цій землі. Він позбавлений сатири і виражає насолоду життям, володінням дійсності. Радість бути людиною, що стоїть у центрі світової краси. Для драматурга сміх (сатиричний і ліричний) завжди має цілющі властивості, виступає в якості терапії для народу. Аристофан стає ніби вихователем афінського суспільства. На його думку, сміх, що повертає нас до здорового глузду, повертає також і до нашої справжньої природи. Існує певного роду «катарсис», очищення сміхом. Ми хворіємо – він повертає нам здоров'я. Отже, така терапія призводить до того, що людина досягає довершеності, а суспільство набуває рівноваги.

Комедії Лукіана. Викривальну традицію Аристофана продовжує Лукіан, який називає першого «мудрою і правдивою людиною» [6, с. 330]. Сміх Лукіана ставить перед собою серйозну мету – виправлення людських вад. Твори філософана є цілком комічними. Вони скоріше засновані на змішуванні смішного і серйозного – принципі, що раніше використовував Аристофан і кініки.

У відомому діалозі «Ікароменіпп» світ постає як сцена, де кожен грає свою маленьку роль, будучи переконаним у величій винятковості своєї хустремлінь. Такий прийом дає можливість поглянути з боку на цей людський мурашник, де влада, слава, багатство стають дрібницями, вартими лише сміху. Драматург закликає задовольнятися сьогоденням, жити розумом, а не прагненням до багатства і влади: «Добивайся лише одного: щоб теперішнє було зручним. Усе інше оминай зі сміхом» [6, с. 168]. Такий погляд на сміх як на цілісний світогляд нагадує нам Демокріта. Проте якщо

сміх Демокріта був швидше споглядальним, то Лукіан підкреслює активне начало смішного.

У період занепаду Античного світу, на який припадають роки життя мислителя, Лукіан завершує історію розвитку теорії сміху. А його ідеї в подальшому мають значний вплив як на теорію, так і на практику комічного.

Теоретичне осмислення сміху, гумору та комедії.

Розглянемо іншу традицію, представників якої умовно назвемо «теоретиками сміху». До цієї традиції можна віднести класиків давньогрецької філософії Платона та Аристотеля, римського політика, філософа, блискучого оратора Цицерона та ритора Квінтіліана.

Платон та Аристотель – родоначальники сміхової теорії. Спробу з'ясувати сутність смішного у низці робіт здійснює Платон. На думку філософа, сміх постає важливим об'єктом дослідження, адже «без смішного не можна пізнати серйозного; і взагалі протилежне пізнається за допомогою протилежного, якщо тільки людина хоче бути розумною» [7, с. 77]. Філософ прагне виявити причину, мету та сутність сміху, пов'язуючи їх із людською самооцінкою. Відповідно, причиною смішного виступає завищена самооцінка, або, в більш узагальненій формі, – вдавано цінне. Метою – виправлення цієї людської помилки. Оскільки неввірна самооцінка може завдати шкоди, а сміх завжди приносить радість, то сміятися над іншим – означає радіти з чужого лиха. Отже, сутність сміху полягає у «суміші задоволення й смутку» [8, с. 54], де той, хто сміється, одночасно сумує щодо чужих помилок і радіє відсутності цих помилок у себе.

На перший погляд здається, що сміх тут виконує шляхетну функцію, виправляючи чужі помилки. Проте філософ відмічає його моральну неповноцінність. І коли Дж. Моррілл пише про погану репутацію гумору у філософії, то найбільшою мірою стосується саме Платона. Адже у нього мова йде про певну долю зла, яку містить у собі сміх. Мало того, філософ явно дратує приземленість, тілесність гомеричного сміху, його інфантильна «нерозумність». Більшість висловлювань, що містять негативну оцінку сміху, ми віднаходимо в «Державі». Тут Платон виступає перш за все як педагог, що відзначає вплив різних чинників на гармонійний розвиток громадянської ідеальної республіки. А сміх, на його думку, відволікає людей від розумного мислення. Та попри таке звернення до розваг і веселощів, у О. Лосева ми зустрічаємо такі міркування: «Платона ніяк не налаштований проти сміху, визнає усілякого роду комедійні жарти вислови сам не проти жартивати й побалагурити» [9, с. 618]. А отже, сміх філософу не чужий.

У діалозі «Філеб» ми знаходимо своєрідне протозначення комізму: «ми називаємо смішним усе слабке і неависним усе сильне <...> властивість, коли вона нешкідлива, викликає сміх <...> ти вчиниш правильно, якщо назвеш смішними тих <...> які, будучи слабкими й не здатними помститися за себе, коли їх висміюють, в той же час тримаються про себе хибної думки. Тих же, хто в змозі помститися, назви жадливими, мерзотними, небезпечними» [8, с.

404]. Важко не помітити тут полеміку з Аристофаном, який визнавав лише сміх над сильними, і з традицією комічної свободи в загалом.

І все-таки Платон, будучи родоначальником традиції теоретичного аналізу сміху, зачепив цю тему лише мимохідь. Цілісна концепція, з якої починається формування комічного як естетичної, філософської категорії, належить Аристотелю. Єдине, що стає на заваді у дослідників цієї теми, – відсутність тексту. Як відомо, в «Поетиці» Аристотель розглядає не лише трагедію, але й комедію, проте її частина, присвячена комедії, не збереглася. Тому в нашому розпорядженні є лише деякі зауваження щодо комедії в першій частині «Поетики». Поширеною думкою, що друга частина твору може бути фрагментарно викладена в «Tractatus Coislinianus» (Трактаті Коіслінія), манускрипті X століття, за допомогою якого деякі дослідники намагаються поновити оригінальний текст філософа.

Тих джерел Аристотеля, які доступні нам сьогодні, достатньо, аби принаймні зробити висновки, протилежні до тих, що робив Дж. Моррілл, описуючи філософську сміхову традицію. В статті «Філософія гумору» читаємо: «Грецькі мислителі після Платона залишили схожі негативні коментарі стосовно сміху та гумору. І хоча Аристотель вважав дотепність важливою складовою бесіди, він погоджується з Платоном у тому, що сміх виражає зневагу». Для підтвердження своїх слів Дж. Моррілл наводить цитату з «Риторики», де Аристотель говорить, що дотепність – це зухвалість, яка здобула освіту. Варто зазначити, що таке твердження не є правомірним стосовно до Аристотеля. Адже для нього принциповим є розрізнення сміху та насміхання. І сміх має позитивні властивості, постає легким явищем, призначеним виключно для відпочинку та розваги. «Оскільки жарти та сміх, як і будь-який відпочинок, приємні, то неминуче буде приємним і все, що викликає сміх: і люди, і слова, і справи» [10, с. 150]. Щодо насміхання, то в нього, як і у Платона, завжди присутній елемент зла (очевидного або неочевидного). І до нього Аристотель ставиться вкрай негативно, вважаючи, що схильність до такого різновиду сміху є вульгарною й непристойною.

Важливо розуміти, що до Платона й Аристотеля виходять з античної традиції розуміння трагедії та комедії як космічних явищ. Грецькі філософи виходять із того, що світ – це Космос, який містить у собі єдність природного та духовного, матеріального й ідеального. Всі предмети та явища – взаємопов'язані, при цьому ніщо не є самодостатнім. Тож якщо трагедію можна розглядати як окремий випадок загального світового трагізму, то, за аналогією, і комедія – лише окремий випадок світового космічного комізму. Весь світ постає як одна грандіозна трагедія чи драма, що розгортається за своїми законами. І ця космічна драма – доля Космосу. Її можна розглядати як трагедію, а можна – і як комедію. Все залежить від кута зору. Якщо ми візьмемо сміх богів на Олімпіу Гомера, цей виразний символ блаженного безсмертного стану, то ми отримаємо позицію «з місця богів», що сміються над світом надлюдьми, тобто позицію спостерігачів, які керують долями людей. Позиція ж трагічна – це «місце людей», які живуть, вмирають і не знаютьс-

вої долі. Фактично, людина при спогляданні як комедії, так і трагедії, опиняється на місці богів, що живуть на Олімпі. Це і є головною точкою відліку та оцінкою подій. Ця обставина визначає комічний та трагічний катарсис. Проте якщо олімпійські боги завжди сміялись, то людина, коли опиняється на «Олімпі», може вчинити по-різному: вона може сміятись, а може через співчуття до людей плакати, тому що вона може себе поставити на їхнє місце. В той час як сміх богів – це сміх безсердечний та безжалісний. Але це сміх звільнення та піднесення над світом і людьми. Це тоді, коли трагедія та комедія співпадають, а відрізняються лише позицією спостерігача. В цьому випадку природа комічного катарсису майже співпадає з природою трагічного катарсису. Відмінність криється лише у тому, що трагічна позиція ніби «зводить із небес» та примушує переживати разом із людьми їхнє лихо, почувати страх за них та співчуття. Комічна позиція, навпаки, підносить «до небес», возвеличує та вивільняє людину. Це – позиція самовдоволення та свободи, і емоції, що з нею пов'язані, це – почуття радості, задоволення від повноти життя, безпеки та безсмертя. І це є нещоманше, як позиція егоїзму, оскільки все, що стосується інших, не стосується тебе.

Роль гумору в ораторському мистецтві.

Багато уваги приділяли питанням комічного, смішного, жартишливого в промовах античних теоретиків ораторського мистецтва. Зокрема, детально про гумор, жарти, дотепи та сміх, про їх характер та доречність у промовах говорить Цицерон у своєму трактаті «De Oratore» («Про оратора»).

На думку Цицерона, сміх або виключно, або здебільшого викликаний тим, що відкриває дещо потворне не у потворним способом [11, с.236]. Немає жодного сумніву, що це висловлювання засноване на визначенні сміху, яке дає Аристотель у «Поетиці». Проте Цицерон його дещо змінює. Джерело сміху виникає не просто з «помилки та потворності», як у Аристотеля, а з невідповідності між потворним, деформованим (змістом) і непотворним (висловлюванням). Отже, вперше сміх розглядається в сфері взаємовідношення форми та змісту. За рамками визначення, щоправда, залишаються грубі та непристойні (тобто потворні за формою) висловлювання, жарти. Цицерон відкидає «вульгарний і блазнівський» сміх за межі дослідження з естетичних міркувань.

Відзначимо, що Цицерон був не лише теоретиком, але й практиком комічного. Його дотепні жарти були вельми популярні як в аристократичних, так і в народних колах Риму. З них склалися численні збірники, багато з цих дотепів згадуються в низці римських праць як зразки витонченості і красномовства. Ці приклади доводять життєздатність теорій Цицерона, втілюючи у конкретних діях абстрактні положення.

Наслідуює Цицерона славнозвісний римський педагог та ритор Марк Фабій Квінтіліан. Тема сміху теж виникає у нього серед практичних порад оратору. Окрім співчуття, жалю та страху Квінтіліан рекомендує вчитися викликати сміх, де це потрібно.

Як і Аристотель, ритор відводить сміхові сферу відпочинку та легкої розваги. Він може розрядити на-

пружену атмосферу і повернути втомлених слухачів до активного сприйняття промови. Проте метасмішного промові – не лише розважати і давати відпочинку після втомивід до вгого викладу. Мета його полягає також і в тому, щоб впливати на судді змінювати їхній гнів на позитивне ставлення до підсудного. Квінтіліан, вочевидь, дуже серйозно ставиться до сміху. Він вважає його одним із найважливіших завдань красномовства. Сміх, на його думку, завжди заснований на висуванні чогось потворного. Але треба, щоб це не було грубим, плоским та вульгарним. Тому важливою є вимога витонченості й вишуканості в жартах. Сміх, що не відповідає названим критеріям, Квінтіліан вважає нищим, грубим, блазнівським і недостойним освіченої людини. Особливо це стосується глузувань і висміювання.

Квінтіліан завершує традицію Платона в античній теорії сміху. Він класифікує і роз'яснює більшість моментів, що зустрічалися у Платона, Аристотеля, Цицерона, доводячи їх ідею до логічного завершення.

Висновок

Як бачимо, тема сміху була імпліцитно присутня в філософській думці Античності. Вона не знайшла систематичних розробок, проте привертала увагу багатьох мислителів. А висновок Аристотеля про те, що з усіх живих істот сміх властивий тільки людині, задає його якості фундаментальної антропологічної проблеми філософського знання. Для експлікації проблематики сміху в тематичному горизонті античної філософії важливим є розуміння останньої саме як естетики, як влучно було сформульовано відомим російським антикознавцем О. Лосевим. Філософська думка Античності, навіть на висоті філософських систем її класиків, все одно залишається інваріантом космоцентризму. Тобто є міркуванням

над єдністю світу, що не втратив своїх чуттєвих характеристик, а тому експлікується в таких естетичних категоріях як гармонія, трагічне і комічне. Саме тому антична естетика містить не лише філософські міркування над природою сміху, але і репрезентує його в різноманітних культурних практиках. Здатність людини сміятися для античної естетики є властивістю мікрокосмосу, ентелехією та енергією наслідування ритмам, архе Всесвіту.

Список літератури

1. Morreall J. Philosophy of Humor [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/entries/humor/>
2. Маковельский А. А. Досократики: Историко-критический обзор и перевод фрагментов, доксографического и биографического материалов. – Казань: Издание книжного магазина М. А. Голубева, 1914. – 211 с.
3. Гиппократ. Письма, постановления и речи / Сочинения. Т. 3. / [Пер. с греч. В. И. Руднева]. – М.-Л.: Государственное издательство медицинской литературы Медгиз, 1941. – 364 с.
4. Сычев А. А. Природа смеха или Философия комического. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2003. – 176 с.
5. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / [Пер. с греч. М. Л. Гаспарова]. – М.: Мысль, 1986. – 571 с.
6. Лукиан. Избранное / [Перевод с греч. Э. Диля, Ю. Шульца, Н. Баранова и др.]. – М.: Терра, 1996. – 536 с.
7. Платон. Избранные диалоги / [Пер. с греч. А. Ергунова]. – М.: Художественная литература, 1965. – 442 с.
8. Платон. Филеб. Государство. Тимей. Критий / [Перевод с греч. С. С. Аверинцева и др.]. – М.: Мысль, 1999. – 656 с.
9. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. – Харьков: Фолио, 2000. – 846 с.
10. Аристотель. Поэтика. Риторика / [Пер. с греч. В. Аппельрота, Н. Платоновой]. – СПб.: Азбука, 2000. – 348 с.
11. Цицерон Марк Туллий. Три трактата об ораторском искусстве / [Пер. с латин. Ф. А. Петровского и др.]. – М.: Наука, 1972. – 471 с.

Ю.А. Черняк

ФИЛОСОФИЯ И ПРАКТИКА СМЕХА В АНТИЧНОЙ ЭСТЕТИКЕ

Статья посвящена рассмотрению античной философии в контексте дискурса комического. Доказывается, что обоснование категориального статуса последнего в античной эстетике становится возможным только в логике космоцентризма, что моделирует первообразцы смеха в теоретическом и практическом измерениях.

Ключевые слова: философская шутка, комическое, смех, юмор, ирония, сарказм

J. Chernyak

PHILOSOPHY AND PRACTICE OF LAUGHTER IN ANCIENT AESTHETICS

The article is devoted to considering ancient philosophy in the context of comic discourse. It is proved that the justification of categorical status of the comic in ancient aesthetics is only possible in logic of Cosmocentrism.

Keywords: philosophical joke, comic, laughter, humor, irony, sarcasm